

RÓMAIAK A JÁSZSÁGBAN?

A Kárpát-medencében a középkort megelőzően nincs még egy régészeti korszak, mely monumentálisabb tárgyi hagyatékot örökített volna át, mint a római kor. Elég, ha csak az építészetre gondolunk: Pannónia provincia fél évezredes szereplése alatt számtalan nagyszabású katonai és polgári építmény, gondosan tervezett város, villa és erődítmény emelkedett ki a földből, hirdetve a birodalom nagyságát és dicsőségét. Más a helyzet az Alföldön, melynek "barbárok" lakta mocsaras síkja mit sem látott eme nagyszerű civilizációból, hiszen a Dunán innen legfeljebb egy-két pénz, illetve import kézművestermék utal a provinciális kultúra kisugárzására. Legalábbis ez él a köztudatban, s a témára vonatkozó szakirodalom is nagyjából ezt sugallja. Valóban csak ennyi hatása lett volna az Alfölddel szomszédos, és jó másfél évszázadig azt csaknem körbeölelő Római Birodalomnak a térség történetére és lakosainak életére? A probléma tisztázását nehezíti az a körülmény is, hogy az előkerült leletek sokszor nem egyértelműek. A síkságon az épületmaradványok kőanyagát gyakran már a középkorban kibányászták, a puszta alapozás, illetve szórványos falmaradványok pedig időrendi támpontot ritkán nyújtanak. Római építmények esetében hiteles adatott leginkább az ún. piskóta formájú, vagy szabályos szögletes padlótéglák, nagyméretű tetőcserepek, és a császár nevét, vagy az építést végző katonai alakulat jelzését hordozó, kiégetés előtt bebélyegzett téglák jelentenek. Ott, ahol ezekre nem figyeltek oda, illetőleg másodlagosan felhasználták őket, csak a legkörültekintőbb kutatás alapján lehet az építés korszakát megállapítani.

Az bizonyos, hogy a római őrállomások a Duna mentén a szarmaták földjével néztek farkasszemet. Lássuk, hogy kik is voltak ők, és milyen kapcsolatban álltak egymással a századok folyamán.

A pannon-kelta Dunántúltól hosszú út vezetett el Pannónia provinciáig. A több hullámban lezajlott hódítás eredményeit Claudius császár (41-54) szervező tevékenysége szilárdította meg. Körülbelül ebben az időben a Duna bal partján új népesség tűnt fel: az iráni eredetű szarmaták.¹ Ez a név egy nagy törzsszövetséget jelöl, ezen belül a jazigok törzse telepedett meg a kelta őslakosság mellett az Alföld - kezdetben északi - területein. Az antik források harcias lovasnépnek tüntetik fel őket, de a régészeti leletanyag ezt eddig kevésbé támasztotta alá (természetesen a kisszámú fegyverlelet nem jelenti a korabeli leírások hiteltelenségét). Részben miattuk, részben más - elsősorban germán - népek miatt épült ki a dunai limes, a folyó által képezett természetes akadályt kihasználó megerősített határvédelmi vonal. Az I. században a szarmata-római kapcsolatok néhány kisebb háborúra korlátozódtak. Meg kell jegyeznünk azonban - és ez a későbbi időkre is érvényes - hogy a szarmata betörések elsődleges célja nem a zsákmányszerzés, hanem a birodalom területére való betelepítés (receptió), vagy valamilyen katonai-diplomáciai védelem kicsikarása volt. Az ismétlődő támadásokra más népek nyomása ösztönözte őket. A császárok gyakorta kényszerültek kisebb-nagyobb csoportjaik befogadására, de ha nem volt rá lehetőség, akkor inkább szövetségi szerződésekkel igyekeztek garantálni a nép szállásterületének sérthetlenségét. Ezeket a "barbárok" is komolyan vették és általában "kihagyták" a császárváltozások, illetve belső zavarok okozta remek támadási alkalmakat. Az első háborúk oka az Erdély területén létrejött dák királyság (mely uralmát a Tiszántúlra is kiterjesztette) fenyegető közelsége volt. Ennek római meghódítása (106) után az alföldi szarmaták földjét három oldalról az Impérium határolta. Ezt a megváltozott politikai alaphelyzetet többéves harcok után vették tudomásul, annál is inkább, mert így végleg elszakadtak a Kárpátokon túl

---

¹ Istvánovits E. 1998. 36.

élő "rokonaiktól", a roxolánoktól. A szarmaták veresége (119) ellenére a római kormányzat az Al-Duna mentén lehetővé tette az átjárást a két népcsoport között.² Ez a példa nélküli engedmény egy majdnem ötven évig tartó békés időszakot konzervált a térségben. Ekkor jöttek létre az első jelentősebb kereskedelmi kapcsolatok, melyek kialakításában nagy szerepe volt az alföldi római utaknak. A 167. évben aztán vége szakadt a virágzásnak: a békés egymás mellett élés eredményeit eltiporták a "barbár" lovak patái. A dunántúli római településeket kutató régészek jól ismerik azt a markáns égett réteget, amely a markomann - szarmata - kvád háború (a markomannok és a kvádok a mai Szlovákia területén élt germán népek) beszédes emléke. A háborút a Kárpát-medencén kívüli népmozgások váltották ki, melynek során új germán népek zúdultak be a Felvidék és a Felső-Tiszavidék területére. A szarmaták bebocsátást kértek a birodalomba, de a válság olyan mélynek látszott, hogy a tárgyalásokkal csak az időt húzta Marcus Aurelius császár (161-180), hogy a háborúra felkészülhessen. Ilyen tömeget ugyanis képtelenség lett volna befogadni és letelepíteni a környező tartományokba. A császár foglalkozott ugyan Sarmatia és Markomannia provinciák létrehozásának tervével, de ez a Kárpát-medence nagy részének megszállását jelentette volna, amit a katonai kapacitás nem tett lehetővé. A békeszerződés csak 180-ban jött létre. A legyőzött népek számára súlyos feltételeket szabtak, de a szarmatáknak lehetővé tették, hogy továbbra is kapcsolatot tartsanak a roxolánokkal, és a Duna jobb partján néhány vásárhelyet is kijelöltek a számukra.

Újabb jelentős változás akkor állt be a szarmata-római viszonyban, mikor Aurelianus (270-275) az ekkor a Fekete-tenger északi vidékén élő és nyugat felé terjeszkedő gótok egyre erősödő támadásai miatt kénytelen feladni Dáciát (271). A limes így jelentősen lerövidült és az al-dunai határvonal egyébként is sokkal védhetőbb volt. A gótok, illetve az általuk kimozdított kisebb népek áradatát most viszont már a szarmatáknak kellett megállítani, ez pedig csak rövid ideig volt lehetséges. A következmény immár forgatókönyv-szerű: a befogadás követelése, majd ennek megtagadása után elkeseredett háború (289-294).³ 294-ben Rómában nagy győzelmet ünnepeltek, de ennek részleteiről nincsenek adataink. Valami fontos megegyezés bizonyosan történt. Domitianus császár hosszasan Pannóniában tartózkodik és különféle intézkedéseket foganatosít. A Duna bal partján Nógrádverőcétől Bácsig 7 ellenerőd épült. Ezek tulajdonképpen hídfőállások voltak, melyeket három oldalról tornyokkal megeősített fal védett. Egy későantik krónika a 294-es évnél említi: "...táborok épültek Sarmatiában, Aquincummal és Bononiával szemben...". Ugyanezekről a Notitia Dignitatum (korabeli térkép) megjegyzi, hogy a Barbaricumban állnak.⁴ Mivel a többi ellenerődnél nincs ilyen kitétel, ezért ezek a folyótól távolabb lehettek. Az új defenzív politika a szarmata törzsterület védelmét jelentette, az alföldi szövetségest elővédként használták fel. Ennek fényében érthető, hogy ebben az időben nincs jelentősebb erődítés a dunai limesen. Ez a 294-et követő évtized az egyik lehetséges időpontja az Alföld nagy részét körülölelő védelmi vonal építésének, míg egy másik elmélet szerint az árok- és sáncrendszer (melyet a források Limes Sarmatiae-nek, szarmata határnak neveztek) kivitelezését 322 után kezdték meg. Ebben az évben a szarmaták Rausimodus nevű főnökük vezetésével megrohanták Campona (Nagytétény) erődjét. Vesztükre, mivel visszaverték őket, sőt Nagy Konstantin (306-337) személyesen vezetett megtorló hadjáratot végig a szarmaták földjén. Soproni Sándor, aki a téma kiváló kutatója volt, a 322. évi vereség utánra tette a sánc építését, mivel ekkor jelenik meg a pénzeken a Sarmatia devicta (legyőzött Szarmácia) körirat. Szem előtt kell tartani ugyanis, hogy a sánccok megépítése a római kormányzatnak ugyanúgy érdekében állt, mint a szövetséges népek, amelynek védelmi potenciálját növelni volt hivatott. A kivitelezés munkája viszont a szarmatákra hárult, kiknek recepciós kérelmét Róma így már könnyedén elutasíthatta, hiszen földjüket immár "biztonságos" határok védték. Bizonyosnak

---

² Uo. 40.

³ Mócsy A. 1972. 94.

⁴ Uo. 95.

az tűnik, hogy 332-ben - legalább részben - már megvolt. Ekkor egy nagy gót támadás éri az Alföldet. A római-szarmata szerződés értelmében utóbbiak a birodalom segítségét kéri. Constantinus szarmata területen veri meg a gótokat, de közben a szarmata arisztokrácia (a forrásokban Arcaragandes) felfegyverezte a Limigandesnek nevezett csoportot (ezt a terminust "köznép"-nek szokták értelmezni), akik kapva az alkalmon uraik ellen fordultak, utóbbiak hamarosan legyőzöttek a sáncrendszeren kívülre menekültek. Constantinus csak két évvel később tud döntő csapást mérni a lázadókra, akiket a Dél-Alföldre telepít a szorosabb ellenőrzés céljából.⁵

356 és 358 között a szarmaták újból Pannóniára támadtak. II. Constantinus (337-361) megtorló hadjárata után a száműzött előkelők régi jogaik visszaállítását kérték és kapták a császártól: ezúttal a Limigandest száműzték a sáncokon túlra. Közben a Tisza-Maros-Körös közére gepidák nyomultak be, így a Nagyarok ezen szakasza már ekkor elvesztette a funkcióját. A visszaszorult szarmaták a Köröstől északra létesítettek új védvonalat.

1968-ban Hatvan mellett egy római őrtorony alapjai kerültek elő, melynek korát a bélyeges-téglák Valentinianus (364-375) uralkodásának idejére keltezik. Ebből az időből egy nagyobb erődépítésről is van adatunk. Ennek ellenére ez már a szarmata történelem utolsó fejezete. A következő évtizedekben a hunok elől menekülő népek áradata miatt összeomlik a pannóniai római uralom. A szarmatákat már csak egy-két írásos forrás említi ezután. Az V. századot még átvészeli, végleges eltűnésük az avar korra tehető.

Bár sokkal kevesebb forrás maradt fenn a nagyobb háborúk nélkül lepergő évekről-évtizedekről, a római-szarmata érintkezések meghatározó formája a kereskedelem volt. A limes menti kereskedelem mellett azonban – a korabeli párhuzamok alapján – valószínűsíthetjük az Alföld belső területeivel való árucserét is. A kereskedők – legalább részben - rómaiak lehettek. Nero korában egy római lovag a Balti-tengerig utazott, a szarmaták földjén néhány nap járóföldnyi utazást megtenni közel két évezred távolából is jóval egyszerűbbnek tűnik. A szarmaták maguk is szavatolhatták a kereskedők biztonságát, nem csak a "casus belli" elkerülése miatt, hanem saját gazdasági érdekből kifolyólag is. A terület pedig már a kelták idejében bizonyos mértékig kultúrtáj, több évezredes múltra visszatekintő kereskedelmi útvonalakkal. Dácia meghódítása után ezek valószínűleg új funkciót is nyernek: a Pannóniával való kapcsolattartás eszközei; a futárposta, a közlekedés és a tranzit áruszállítás legrövidebb útjai. Aquincumból az észak-dáciai Porolissumba eljutni úgy hogy az illető a limest ne lépje át: közel ezer kilométeres kerülő. Ha pedig már logikai úton lejutottunk az utakhoz, nézzük milyen információkat nyerhetünk a régészeti módszerekkel.

A legtöbbet a dél-alföldi útról tudunk, az erről szóló adatokat Lakatos Pál gyűjtötte össze. Dáciai kiindulópontja Micia (Vecel) volt. Nyugat felé haladva Bules községben bélyeges téglák kerültek elő, Lippán pedig római pénzek. Nagyszentmiklóson a múlt században egy félkör alaprajzú, oszlopos épület nyomait fedezték fel. Németsanádton szintén a múlt századból igazolható feliratos sírkövek, padlótéglák és egy nagy kiterjedésű alapozás előkerülése.⁶ Itt is, mint az előző helységeken LEG XIII GEM bélyeggel ellátott téglák fordultak elő. Ez azt jelenti, hogy ezeket az építkezéseket az Apulumban (Gyulafehérvár) állomásozó 13. légió katonáinak tulajdoníthatjuk. Ha a lelőhelyeket összekötjük, akkor kiderül, hogy az útvonal a Maros déli oldalán, az itt húzódó ármentes dombvonulatokon vezetett végig. A közlekedésben a folyónak is nagy szerepe lehetett, dáciai felirat utal például a marosi sószállításra. A következő római előfordulás helye Szeged belvárosa, ide lokalizálják a Ptolemaios térképén szereplő Partiscumot. Az 1870-es években, mikor megkezdődött a szegedi vár bontása, napvilágot látott egy férfit ábrázoló szobor feje, egy feliratos kőtöredék, valamint jellegzetes téglák. Ismeretes, hogy a XVIII. században a Maros torkolata környékén

⁵ Uo. 99.

⁶ Lakatos P. 1972. 215.

elsüllyedt egy gálya, mely római emlékeket szállított Erdélyből Bécsbe.⁷ Mindenekelőtt a szoborfejvel kapcsolatban (melynek többi részét a bontást végző munkások sajnos visszatemették) merült fel a gyanú, hogy innen kerülhetett be a várba. Lakatos Pál nem tartotta valószínűnek (teljesen logikusan), hogy éppen a - művészi értéket nem különösebben hordozó - téglákat mentették volna ki a folyóból (ilyen egyszerű leleteket már a hajóra sem igen raktak fel). Márpedig ezekből 38 darabot gyűjtöttek itt össze. Reizner János, Szeged első monográfusa írt arról, hogy az egykori várpalota helyén, a középkori réteg alatt római téglákból kirakott padló részletet találtak. Lehetséges, hogy az Árpád-kori palota a római alapokra épült, ebben az esetben körülbelül 22x40-50m-es alapterületű objektummal számolhatunk.⁸ A feliratos töredék különböző értelmezései kereskedelmi telep, esetleg császári futárposta állomás meglétét teszik feltételezhetővé. A XVIII. század végén író Dugonics András egy közelben talált pénzleletet említ, mely II. századi ezüstökből állott. A bélyeges téglák ugyancsak a II. század első feléből származnak. Megállapítható tehát, hogy az itteni római megtelepedés a szarmaták pacifikálása utáni fél évszázados nyugalom idején történt. Szegedtől nyugatra Tompa és Mélykút között egy ponton sikerült feltárni egy töltést, melyet talán ezen út számára készítettek. Ha ez így van, akkor Lugionál (Dunaszekcső) érte el Pannóniát.⁹

A többi utat (2. ábra) közvetett módon tudjuk meghatározni. A bajai múzeum nemrégiben elhunyt igazgatója, Kőhegyi Mihály a római pénzek és a terra sigilláták (vörös színű, jó minőségű, gyakran domborművesen díszített kerámiatípus, közkedvelt római árucikk) elterjedése alapján felvázol egy Intercisa (Dunaújváros) - Kecskemét - Csongrád - Körös völgye utat.¹⁰ Ugyanígy az import termékekre építve feltételezhető egy Budapest - Szolnok - Debrecen - Erdély északi része útvonal is.

*"Pedig megbecsülhetetlen értékű kincseket takar itt még a föld. Neolitikori terramarakat, sajátos réz és bronzkultúra teljes anyagát, a csörszárkot építő nép hagyatékát, a dunáninni római világ nyomait, az aquincumi-rukkonien-darkadava-porolissumi országút őrtornyait, castellumjait, a népvándorlás változatos örökségét."*¹¹ E sorok szerzője Hild Viktor Jász-Nagykun-Szolnok vármegye első régésze – aki a Jászságban is igen sokat dolgozott - szilárdan hitt az itt átvezető kereskedelmi- és hadiútban. Ennek egyik bizonyítékát látta a Jászberény-tetemházi ásatás során napvilágra került leletanyagban. 1892 őszén az akkor a jászberényi határ déli részén fekvő csíkos-kutyinai határrészen (1. ábra) egy Zagyva mellett levő halmon sírásás közben egy római sírkövet találtak. A domb, melyet a rajta levő keresztről Dalmadiak keresztjének neveztek (később Oláh-keresztnek is emlegették) alkalmi temetőül is szolgált, mivel a közelben lakó tanyasiak nem mindig vitték be halottaikat Jászberénybe. A legközelebb lakó Oláh István vízbefűlt kislányát szintén itt temette el, eközben találta az említett követ, melynek egyik darabját kiemelték, és bevitték a tanyába. A következő év márciusában itt figyelt fel rá Hild, és szeptemberben már meg is ásatja a területet. A kő másik fele nem került meg, de kb két méteres mélységben egy római épület alapfalait találták meg, mely alapokra a középkorban templomot építettek.¹² Szeptember 27-30 között Éber László, a Nemzeti Múzeum "őre"- ahogy a muzeológusokat akkor nevezték - közreműködésével folytatódott a feltárás. Az előkerült templomnál és a kőalapozású kerítésnél sokkal érdekesebbnek találták a domb Zagyva melletti részét, ahol római téglák ("...jellegzetes négyszögletes és vékony táblák...") kerültek elő, melyekből tíz darabot el is

⁷ Lakatos P. 1965. 97.

⁸ Uo. 102.

⁹ Lakatos P. 1972. 219.

¹⁰ Kőhegyi M. 1972. 106.

¹¹ Stanczik I. 1975. 104.

¹² Uo. 97.

raktak.¹³ Hild a középkori templom alapján a Szarvas nevű középkori falut lokalizálja e helyre. Komáromy József felveti a lehetőségét, hogy vajon nem kőanyagról, vagy odahozott kőről van e szó. Ugyanakkor a római kapcsolatot is lehetségesnek tartja, Finály Gáborra hivatkozik, aki ezen a területen a Ptolemaios térképén¹⁴ szereplő Trisson nevű települést lokalizálja.¹⁵ Az ásatást újra publikáló Parádi Nándor kétségbe vonja a római épület meglétét.¹⁶ A középkori települést - a XVIII. századi térképek alapján - Boldogházával azonosítja. Ma már mindenestre kevés esélye van a kérdés biztos eldöntésének. Véleményem szerint Hild és Éber – e két nagy tapasztalatú úttörő archeológusunk – hitelt érdemlően el tudta dönteni az előkerült téglákról, hogy „jellegzetes” rómaiak avagy sem. Az is meggondolandó körülmény, hogy a két méter mélyről előkerült sírkövet nem hurcolják el a Dunántúlról egy olyan helyre, amely annyira megközelíthetetlen, hogy külön határbeli temetője van.

Jászsalsószentgyögytől északra kb 4 km-re található a Borsahalom (1. ábra). 1899 októberében Bajzáth Gábor itteni földbirtokos felásatja a halom körül elterülő három kisebb domb egyikét, majd november 2-án egy másikat is. A további dilettáns turkálásokat megelőzendő Hild már korábban elhatározza, hogy feltárja a halmokat, november 6-án el is kezdik a megmaradt kettő feltárását.¹⁷ A harmadik „mellékhalomban” is rabolt sírt találnak, egy kék lepelmaradvánnyal, melyeket igen apró arany „pitykék” borítanak. Utóbbiakból 468 db-ot gyűjtenek össze, de emellett találnak 17 nagyobb kétfülű gombot is, az előlapjukon rekeszbe foglalt színes üveglapocskákkal. A sírban volt még egy vas pajzsdudor, egy 110 cm magas háromlábú bronz kandeláber, egy díszes üvegpohár és egy erősen oxidálódott ezüstpénz (az ásatók Antonius Pius vagy Marcus Aurelius) is.¹⁸ Magában a Borsahalomban egy 6.8x3.4 méteres sírkamrára letek, amely – mivel gerendái elkorhadtak - már teljesen összepréselődött a föld nyomása alatt. Amit a rablók meghagytak: aranyszemcsékkel szórt szövetmaradvány, félkör alakú arany szíjvégdísz, négy ezüstpánt, két ezüstcsat és 30 darab kerek, ovális és téglalap alakú üveglapocska. Utóbbiak pontos párhuzamai a – szintén a múlt század végén Budapesten az Eskü-téren talált római díszsisakot díszítik.¹⁹ A pajzsdudorok ugyan a germánokra jellemzők, de szarmata településterületről lévén szó a pajzsok inkább kereskedelmi árukként vagy hadizsákmányként kerülhettek ide.

A Jászságon keresztülhaladó római út létét valószínűsítik a pénzék is. Nézzük csupán Komáromy József adatgyűjtését Jászberény határából.²⁰

Nero (54-68)

Oláh István tanyája

Hadrianus (117-138)

Csegelapos

Herman-tanya

---

¹³ Uo. 99.

¹⁴ A II. század elején fennállt állapotokat tükröző térképen - melynek földrajzi képe természetesen csak nagy vonalakban fedti a valóságot - a Duna-Tisza közén 8 "város" neve szerepel (Uscenum, Bormanum, Abieta, Trissum, Parca, Candanum, Passium, Partiscum), a legutolsót – amint arról korábban már szó esett – Szeged területére helyezik. Itt jegyezzük meg, hogy magáról a Jászságról nincs közvetlen információnk. Fodor Ferenc adata, miszerint a IV. században az alánok ellen harcoló - majd később történirővé lett - Ammianus Marcellinus személyes tapasztalatai alapján ír a mai Jászság területéről (Fodor F. 1942. 21.) téves, mivel a jeles historiográfus nem járt Pannoniában még kevésbé a szarmaták földjén (lásd: Világirodalmi Lexikon; főszerk. Király István, I. köt. 267-268.o.).

¹⁵ Komáromy J. 1943. 122.

¹⁶ Parádi N. 1991. 216.

¹⁷ Hild V. 1901. 123.

¹⁸ Uo 126.

¹⁹ Uo. 135.

²⁰ Komáromy J. 1974. 343-344.

Öregerdő (Takácsi Endre)
Faustina (141)
Szent Imre halom
Antonius Pius (138-161)
Négyszállás, Beszteri-tanya
Cserő
Marcus Aurelius (161-180)
a gimnázium és a Zagyva között
Necső, Juhász Sándor-tanyája

A felsoroltakhoz még hozzávehetjük a jászapáti határ déli részén előkerült Faustina érmet is. A lista csak a markomann háború előtti pénzeket tartalmazza, a későbbiekkel együtt számuk több mint duplájára növekszik, nem beszélve arról, hogy az azóta eltelt évtizedek alatt is gyarapodott a megyei múzeum gyűjteménye. A római áruk esetében persze nem mindig lehet eldönteni, hogy kereskedelem útján, vagy hadizsákmányként kerülnek az Alföldre. Fokozottan igaz ez a pénzek esetében, itt még az ajándékozás (tulajdonképpen adó) lehetősége is fennáll.²¹

A falalpozások előkerülése nélkül is találhatunk épületre utaló nyomokat. A szolnoki személypályaudvaron 1916-ban római padlótégla került elő.²² Padlótéglákat a jászapáti Vágó Pál Helytörténeti Múzeum is őriz, sajnos mindenféle dokumentáció nélkül. A helytörténeti gyűjtemény vonatkozó tárlójának többi tárgya egyébként mind Jászapátiról, vagy környékéről származik, így nem zárható ki, hogy a három darab római padlótégla (a tárlóban „útburkoló téglaként” szerepelnek) is a környékről került elő.

Végül, de nem utolsósorban röviden szólnunk kell a Jászságon keresztülhúzó árok- és sáncrendszeréről is amelyhez szintén köze van a rómaiaknak.. A Csörsz („Csersz”) árok neve először Székely István Chronikájában bukkan fel 1559-ben. Az XVIII. - XIX. századi geográfusok már egyértelmű különbséget tesznek az északi (Jászárokszállás-Füzesabony) Csörszárók és a délebbi Kisárók (Jászfényszaru-Jászapáti) között. Horváth Péter 1801-ben az élőbbit "Csörsz khagán" halmától (mely Csány község határában található) vezet keleti irányba egészen a Tisza mellett fekvő Ároktő faluig.²³ „Nevezetes az Apáti és Heves-Iványi határokon keresztül még most is sok helyen épségben lévő úgynevezett Kis-Árok, mely Váctól kezdődvén egészen a Tiszáig terjed.”²⁴ Az előbbi sorok szerzőjéhez, Antal Józsefhez hasonlóan a Tudományos Gyűjtemény másik – névtelen – cikkírója Jászfényszaruról jegyzi meg, hogy „...Szentegyháza ezen városnak a Kis-Árok felett vagy onnan építve.”²⁵ Bedekovich Lőrinc jászági térképlapjain végig szerepel, viszont az ő munkáival egyidőben – II. József utasítására – elkészített katonai felmérésen nem található meg.²⁶ Ma már nemigen találhatjuk meg nyomait, mivel Jászdózsa és Jászapáti között – a Nagyhalomtól kezdődően - nemcsak a régi út, de a vasút árka és töltése is ezen a vonalon halad egészen a 31-es főútvonalig, ahol a Gólya-dőlő jelzi továbbfutását a jásziványi határ felé. Renkivül érdekes a század elején kutatásait folytató Bartalos Gyula térképe (1. ábra), ezen a Kisárkon kívül arra merőleges, illetve párhuzamos árkokat tüntet fel Jászapáti és Jászkisér között.²⁷ Ha ezek valóban látható nyomvonalak voltak, akkor ezek léte kevésbé magyarázható védelmi funkciók ellátásával.

²¹ A barbaricum pénzforgalma egyébként is vitatott téma. Vaday Andrea szerint a pénzek árucikként és nem fizetőeszközként bukkannak fel a szarmatáknál. (Vaday 1998. 128.) Nehéz azonban elképzelni, hogy a nagy mennyiségben beáramló római árut a belső területeken is mezőgazdasági termékekkel, élőállattal ellentételezték.

²² Stanczik I. 1975. 209.

²³ Fodor F. 1942. 40.

²⁴ Tud. Gyűjt. 1827. XII. k. 26.

²⁵ Tud. Gyűjt. 1838. IX. k. 67. (mindkettőt idézi Balás V. 1961. 50-51. illetve 48.)

²⁶ Fodor F. 1942. 42.

²⁷ Uo. 41.

Meg kell említenünk, hogy az építés idejéhez hasonlóan a szarmata sáncok védelmi értékéről is megoszlanak a vélemények. Természetesen a ma látható nyomok alapján nehéz elképzelni az egykori méreteket, de az ásások alapján az árok 5-7 m széles és 3-4 m mély lehetett.²⁸ Soproni Sándor szerint a sáncrendszer "terelővonalként" működött, vagyis az ellenséges (germán) támadásokat a két végpontnál (Aquincum fölött és Vimiatium alatt) a jól megerősített római limesre hárította.²⁹ A hatvani őrállomás előkerülése valószínűsíti, hogy bizonyos stratégiai pontokon római védművek és katonák is őrködhettek a szarmata limesen.

Az eddigiek alapján nyilvánvaló, hogy a vázolt témában jóval több a bizonytalanság, mint a megválaszolható kérdés. A Jászapáti környékén terepbejárások alkalmával vizsgált szarmata települések gazdag leletanyaga is segíteni fog ismereteink bővítésében. Sajnos nem volt még lehetőségem ezek feldolgozására, így csupán a probléma általános felvázolására törekedhettem. Reményeim szerint egy következő tanulmányban a leletanyagot is be fogom tudni mutatni. Az mindenesetre bizonyos, hogy a Jászág területe nem a periféria volt korszakunkban (sem), így még néhány meglepetést tartogathat nemcsak a kutatóknak, de a történelem és a művelődéstörténet iránt érdeklődőknek is.

Felhasznált irodalom

BALÁS Vilmos: Az alföldi hosszanti földsáncok in: Régészeti Füzetek ser:II-9.sz.
1961 Budapest

FODOR Ferenc: A Jászág életrajza
1942 Budapest

Éva GARAM - Pál PATAY - Sándor SOPRONI: Sarmatisches Wallsystem im
Karpatenbecken
in: Régészeti Füzetek ser: II. No. 23.
1983 Budapest

HILD Viktor: A jász-alsó-szentgyörgyi sír
in: Archaeológiai Értesítő 21. 129-138.o.
1901 Budapest

ISTVÁNOVITS Eszter: Szarmaták a Kárpát-medencében
in: Jazigok, roxolánok, alánok Gyulai katalógusok 6. 33-48.o.
1998 Gyula

KOMÁROMY József: Jelentés az újabb régészeti leletekről
in: A Jászberényi Jász Múzeum Évkönyve 1938-1943 120-126.o.
1943 Budapest

KOMÁROMY József: Jászberény palánk-vára és törökkori települése
in: Jubileumi Évkönyv a Jász Múzeum alapításának 100. évfordulójára
(szerk. Tóth János) 332-345.o.

---

²⁸ Garam, É.- Patay, P.- Soproni, S. 1983. 44.

²⁹ Soproni S. 1969. 49.

- 1974 Jászberény
- KŐHEGYI Mihály: Római pénzforgalom és kereskedelem az Intercisa-Csongrád közötti útvonalon in: Cumania I. 103-115.o.
1972 Kecskemét
- MÓCSY András: A római-barbár szomszédság utolsó évszázada hazánk területén
in: Cumania I. 94-102. o.
1972 Kecskemét
- LAKATOS Pál: Római leletek a szegedi vár területéről
in: Antik Tanulmányok 12. 91-102.o.
1965 Budapest
- LAKATOS Pál: A Délalföldön keresztülhaladó római kori út kérdéséhez
in: Antik Tanulmányok 19. 214-219.o.
1972 Budapest
- PARÁDI Nándor: A Jászberény-tetemházi ásatás
in: Folia Archaeologica 42. 197-218.o.
1991 Budapest
- SOPRONI Sándor: Limes Sarmatiae
in: Archaeologiai Értesítő 96. 43-53.o.
1969 Budapest
- STANCZIK Ilona: Szolnok-megyei régészeti adatok Hild Viktor jegyzeteiből
1975 Szolnok
- VADAY Andrea: Kereskedelem és gazdasági kapcsolatok a szarmaták és a rómaiak között
in: Jazigok, roxolánok, alánok Gyulai katalógusok 6. 117-143. o.
1998 Gyula

